

به نام حضرت دوست

مدیریت تربیت الخطه

نامش آلامین شریک وجود است

دانشگاه تربیت معلم سزوار

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

گرایش زبان و ادبیات فارسی

عنوان :

نقد . تحلیل و بررسی شعر عاشورایی از انقلاب اسلامی ۵۷ تا کنون

(مقدمت ، شعر عاشورایی قبل از انقلاب اسلامی ، عاشورا و شاعران عرب زبان ، تجلی عاشورا در شعر شاعران فارسی زبان غیر ایرانی)

استاد محترم راهنما :

جناب آقای دکتر احمد خواجه ایم

استاد محترم مشاور :

جناب آقای دکتر عباس محمدیان

دانشجو :

علی پور شهری

جلد اول

تابستان ۱۳۸۶

۱۱۲۷۷۸

کتابخانه مرکزی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۸

باسمه تعالی

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

به شماره

شماره: ۰۰۰۰۰۰۰۰

را

و

هیأت داوران پایان نامه کارشناسی ارشد آقای/ خانم **علی نورمحمدی**
دانشجویی ۱۳۸۲۶۹۳۱۸۰۱ در رشته زبان و ادبیات فارسی / گرایش

تحت عنوان **نقد علمی و بررسی سبک‌های کلاسیک از انقلاب ۵۷ تاکنون**

در تاریخ ۱۳۸۲/۱۷/۱۷ با نمره به عدد **۲۰** حروف **۲۰**

درجه عالی ارزیابی نمود.

ردیف	مشخصات هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱	استاد راهنما	پروفسور حزام ایم	استادیار	
۲	استاد مشاور	سر - محمد علی	استادیار	
۳	استاد داور	سر - استادی	استادیار	
۴	استاد داور	سر غوثی نیر		
ک	ارتباط	پروفسور حسن		

تذکره: این برگه پس از تکمیل توسط هیأت داوران در نخستین صفحه پایان نامه مرجع می‌گردد.

السّلام عليك يا ابا عبد الله ، السّلام عليك يا بن رسول الله
السّلام عليك يا بن امير المؤمنين و ابن سيّد الوصيّين
السّلام عليك يا بن فاطمة ، سيّدة نساء العالمين

السّلام عليك يا تارا لله

و ابن تاره و الوتر الموتور

تقدیم به :

اسطوره ی حماسه و جوان مردی ، **حضرت اباعبدالله الحسین** و هفتاد و دو ستاره ی سرخی که عاشقانه بلوغی سبز را زمزمه کردند ؛

روح بزرگوار استادم ، **دکتر سیامک عرب** که چندی را در حضورشان تلمذ نمودم؛

به ویژه : **همسر** ، تنها بهانه ام برای زیستن که اگر یاری هایش نبود ، این پژوهش تصویری محال می نمود ؛

و **فرزندم** ، زیباترین اتفاق زندگیم که با صبوریش فرصت تحقیقم داد ؛

پدر و مادرم و تمامی دوستداران حضرتش .

با سپاس از:

آفریدگارم که در تنهاترین روزها، تنهائیم گذاشت و شکیبایی را به من آموخت؛

عنايات خاصه ی **امام** که در پیچ و خم های پژوهش یاریگرم بود؛

اساتید بزرگوارم، به ویژه **جناب آقای دکتر احمد خواجه ایم**،
استاد محترم راهنما و **جناب آقای دکتر عباس محمدیان**، استاد
محترم مشاور این جانب که در این مسیر مرارت ها تحمل کردند.

چکیده

بی شک شعر از عوامل اصلی ماندگاری شعور است و هر احسانی که در قالب شعر ریخته شود، در گذر از سده ها و قرون که طبیعی ترین رهاوردش غفلت است. از فراموشی در امان می ماند. عاشورا عظمتی است که قرن ها و پیام های سترگی در آن نهفته است و امام حسین (ع)، پرچم دار انقلابی بزرگی که از ابعاد گسترده و تعلیمی زیادی برخوردار می باشد. عاشورا، درس چگونه زیستن و حسین (ع)، نمونه ای بزرگ، از انسانی خدایی، معصومی متعهد و مبارزی، حماسی است که پس از گذشت سالیان متمادی، هنوز در رأس تمام توجهات و پژوهش هاست. شعر در کنار عواملی دیگر چونان ائمه (ع)، عرفا و... از مواردی بوده که باعث ماندگاری واقعه ی بزرگ و حماسی عاشورا شده است. اگر چه شاعران عرب زبان، در روی آوردن به ادبیات منظوم عاشورایی، از شاعران فارسی زبان پیش قدم تر بوده اند، از نظر کمیت و کیفیت، شاعران فارسی زبان، چیزی کم تر از شاعران عرب در این مورد ندارند. از اواسط قرن چهارم هجری است که شعر عاشورایی در زبان فارسی، با ظهور کسایی مروزی، تجلی می یابد و مکاتبی در این زمینه، در شعر فارسی پایه گذاری می شود.

کسایی با ظهورش، «مکتب بکاء» و سوک رثایی را پایه گذاری می کند و ناصر خسرو، با انتقادهای گزنده ی خویش، از بنیان گذاران «مکتب انقلاب» و سوک انتقادی است. با ظهور سنایی و ورود عرفان به غزل و شعر فارسی، «مکتب برداشت های عرفانی» یا سوک عرفانی مطرح می شود که مولوی را می توان، از نخستین شاعران این مکتب به حساب آورد. این ها مکاتبی هستند که تا قبل از انقلاب سال ۵۷ نمود بسیاری دارد و از میان همه، مکتب بکاء، همواره در سراسر غم سروده های عاشورایی قابل ملاحظه است.

با انقلاب اسلامی در سال ۵۷، تحولی در غم سرایی به وجود می آید و شاعران با آگاهی بیشتری سراغ این نوع می روند. همین امر باعث شد، مکاتبی چون: «مکتب افتخار» یا سوک حماسی که در دوره ی قبل از آن، به ندرت و در اشعار معدودی مشاهده می شد، رشد و تجلی نیرومندی پیدا کند؛ به ویژه این که شاعر این دوره، به خاطر پیوندی که با انقلاب و هشت سال دفاع مقدس دارد و بسیاری از موارد را از نزدیک تجربه و حس می کند، سعی در ارتباط قیام و انقلاب فرزندان

سرزمینش با واقعه ی کربلا و عاشورای حسینی دارد. لذا جنبه ی حماسی غم سروده ها، از ویژگی های اختصاصی این دوره است.

تعمق شاعران غم سرای این دوره. با روشنگری های بزرگ مردانی چون آیت الله مطهری، دکتر شریعتی و بسیاری دیگر، در جوانب مختلف واقعه ی عاشورا بیشتر می شود و مکتبی به نام «مکتب اندیشه» یا سوک متفکرانه که خاص دوران پس از انقلاب است پایه گذاری می شود.

روی هم رفته، در زبان فارسی، هرچه شعر عاشورایی به جلوتر گام برمی دارد، استواری، پیام رسانی و ناب بودن خود را به دست می آورد و در این دوره است که - جز در مواردی معدود- از تحریفات وارده در شعر عاشورایی، چندان خبری نیست. مواردی که در گذشته ی شعر عاشورایی، همواره، مایه ی آفت غم سروده ها بوده است.

با این وجود هنوز شعر عاشورایی، افق های ناگشوده ی فراوانی دارد که امید است، شاعران انقلابی و متعهد امروز، با تعمق و تفکر ارزنده ی خویش، بتوانند تحوّل خجسته در این مورد به وجود آورند. کاری که شعرائی چون سید علی موسوی گرمارودی، سید حسن حسینی، قیصر امین-پور، سید جلال موسوی، حسین منزوی و بسیاری دیگر در این مورد انجام دادند.

۱	پیش گفتار
۹	پی نوشت های پیش گفتار
۱۱	جستار اول : پای سخن تاریخ
۲۰	اشک شوق تاریخ
۲۴	تشر : عرق شرم تاریخ
۲۶	گلایه : چرا؟
۲۷	سردز کویر غربت
۲۹	به سوی میقات
۳۳	مسلخ عشق
۳۶	بلوغ حماسه
۳۹	گلایه : شرمساری آب
۴۲	قامت سبز اعتراض
۴۳	گلایه: فلسفه ی نور
۴۹	خلاصه
۴۹	تراژدی یا حماسه
۵۳	خلاصه
۵۴	تشر: دزدی استخوان سوز
۵۶	پیامد حماسه و خون
۵۹	رسالت ما
۶۲	پی نوشت های جستار نخست
۸۲	جستار دوم: تجلی عاشورا در عرصه ی ادبیات فارسی

۸۵	راز ماندگاری واقعه ی عاشورا در عرصه ی ادبیات
۸۶	- ائمه و نقش آن ها در ماندگاری واقعه ی عاشورا
۸۹	- نقش متصوفه در جاودانگی عاشورا
۹۳	- رسالت نویسندگان و شعرا در ماندگاری قیام سرخ
۹۷	بازتاب واقعه ی قیام و شهادت امام(ع)، در ادب کهن پارسی
۹۹	- ادبیات مثنوی و موضوع عاشورا
۱۰۲	- عاشورا و ادبیات منظوم فارسی
۱۰۶	در آمدی بر مرثیه سرایی در ایران و ادب کهن فارسی
۱۰۹	- مرثی مذهب
۱۱۰	تجلی عاشورا در عرصه ی شهر کهن فارسی
۱۱۱	چند اصطلاح
۱۱۱	۱- سوک رثایی (مکتب بکاء)
۱۱۱	۲- سوک حماسی (مکتب افتخار)
۱۱۲	۳- سوک انتقادی (مکتب انقلاب)
۱۱۲	۴- سوک عرفانی (مکتب برداشت های عرفانی)
۱۱۳	اشعار عاشورایی
۱۱۳	۱- نام سروده های عاشورایی
۱۱۴	الف) نام سروده های منقبتی
۱۱۵	ب) نام سروده های ابزاری
۱۱۷	۲- غم سروده های نیم نگاهی
۱۲۰	۳- غم سروده های سراسر عاشورایی
۱۲۲	تجلی انواع شعر عاشورایی در ادوار شعر کهن فارسی
۱۲۲	۱- دوره ی اول: از آغاز تا قرن چهارم هجری، (زمستان رکود)

- ۱۲۵ - دوره ی دوم : قرن چهارم تا نیمه ی اول قرن پنجم، (بهار جوانی زنی)
- ۱۲۹ اشعار عاشورایی
- ۱۲۹ - نام سروده های عاشورایی
- ۱۳۲ - غم سروده های نیم نگاهی
- ۱۳۴ - غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۱۳۴ کسای مروزی
- ۱۳۷ - دوره ی سوم : نیمه ی قرن پنجم تا آغاز قرن هفتم، (عصر تقویت)
- ۱۳۹ اشعار عاشورایی
- ۱۳۹ - نام سروده های عاشورایی
- ۱۴۱ - غم سروده های نیم نگاهی
- ۱۴۵ - غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۱۴۵ سنایی غزنوی (مثنوی سرایی عاشورایی)
- ۱۴۹ قوامی رازی (شاعر گریه های رثایی)
- ۱۵۱ ابوالمفاخر رازی (مقتل سرایی مترجم)
- ۱۵۴ - دوره ی چهارم : قرن هفتم و هشتم، (دوران تعالی)
- ۱۵۶ اشعار عاشورایی
- ۱۵۶ - نام سروده های عاشورایی
- ۱۵۹ - غم سروده های نیم نگاهی
- ۱۶۹ - غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۱۷۰ عطار نیشابوری (غم سرایی معترض)
- ۱۷۱ کمال الدین اسماعیل اصفهانی (مفتی ای جسور)
- ۱۷۳ مولوی (شاعر برداشت های عرفانی)
- ۱۷۵ سیف فرغانی (متصوفی گریان)

- ۱۷۷ سلمان ساوجی (نگار گری حسینی مذهب)
- ۱۷۸ اوحدی مراغه ای (شاعر توصیف های تغزلی)
- ۱۷۹ ۵- دوره ی پنجم : قرن نهم، (تیموریان)، (عصر شکوه)
- ۱۸۲ اشعار عاشورایی
- ۱۸۲ - نام سروده های عاشورایی
- ۱۸۵ - غم سروده های نیم نگاهی
- ۱۸۹ - غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۱۸۹ ابن حسام خوشنوی (غم سرایی حرفه ای)
- ۱۹۲ بابا فغانی (نازک حیالی درد مند)
- ۱۹۶ خواند میر (رباعی سرایی عاشورایی)
- ۱۹۸ ۶- دوره ی ششم : قرن دهم تا نیمه ی قرن دوازدهم، (تابستان بلوغ)
- ۲۰۳ اشعار عاشورایی
- ۲۰۳ - نام سروده های عاشورایی
- ۲۰۶ - غم سروده های نیم نگاهی
- ۲۱۲ - غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۲۱۳ اهلی شیرازی (ردیف سازی بی مثال)
- ۲۱۴ وحشی بافقی (دردمندی متوسل)
- ۲۱۸ محتشم کاشانی (الگوی ماندگار)
- ۲۲۵ نظیری نیشابوری (شاعری مفسر)
- ۲۲۷ زلالی خوانساری (جسوری تقدیر ستیز)
- ۲۲۹ فیاض لاهیجی (قصیده سرایی حماسی)
- ۲۳۴ صائب تبریزی (غم سرایی فلک ستیز)
- ۲۳۷ واعظ قزوینی (طبیعت گرایی خلاق)

۲۳۹	متین اصفهانی (مصیبت سرایی متین)
۲۴۰	حزین لاهیجی (غم سرایی صبور)
۲۴۲	عاشق اصفهانی (دلداده ای کربلایی)
۲۴۳	دامی همدانی (شاعری عزت سرا)
۲۴۴	۷- دوره ی هفتم : قاجاریه، (عصر تکرار و کثرت)
۲۴۹	اشعار عاشورایی
۲۴۹	- نام سروده های عاشورایی
۲۵۲	- غم سروده های نیم نگاهی
۲۶۱	- غم سروده های سراسر عاشورایی
۲۶۳	۱- محتشم سرایان
۲۶۳	صبحی بیدگلی
۲۶۷	صبای کاشانی
۲۸۶	وصال شیرازی
۲۷۲	خاقان
۲۷۳	سروشن اصفهانی
۲۷۸	ادیب الممالک فراهانی
۲۸۰	حاج شیخ محمد مفید
۲۸۱	صحبت لاری
۲۸۳	مشتاقی
۲۸۵	هشیار
۲۸۶	همای شیرازی
۲۸۷	وقار شیرازی
۲۹۰	محمود خان ملک شعرای صبا

۲۹۱	حجت الاسلام نیر تبریزی
۲۹۴	سید حسین طباطبایی
۲۹۴	اشراق آصفی
۲۹۵	هنر جندقی
۲۹۵	رضاقلی خان هدایت
۲۹۵	طرب شیرازی
۲۹۶	محمد کاظم صبوری
۲۹۷	۲- مکتب بکاء و قالب های غیر ترکیب بند
۲۹۷	رونق کرمانی
۲۹۸	طراز یزدی
۲۹۹	اشرف طسوجی
۲۹۹	یغما جندقی
۳۰۳	آشفته ی شیرازی
۳۰۳	جیحون یزدی
۳۰۵	اختر طوسی
۳۰۵	میرزا محمد تقی علی آبادی
۳۰۶	محمد حسین کاشانی
۳۰۷	۳- شاعرانی تقریباً متفاوت
۳۰۸	خاموشی یزدی
۳۰۹	پرغم تبریزی
۳۰۹	قآنی
۳۰۹	نصرت اردبیلی
۳۱۰	۴- مکتب برداشت های عرفانی

۳۱۱	نشاط اصفهانی
۳۱۲	راجی کرمانی
۳۱۴	قآنی
۳۱۵	والیه قاجار
۳۱۷	مجرم افشار
۳۱۸	راجی تبریزی
۳۱۸	اسرار تبریزی
۳۲۰	فؤاد کرمانی
۳۲۱	عمّان سامانی
۳۲۵	حاج شیخ عبدالسلام تربتی
۳۲۷	۸- دوره ی هشتم : عصر پهلوی (عصر غم سرایان حرفه ای)
۳۳۲	اشعار عاشورایی
۳۳۲	- نام سروده های عاشورایی
۳۳۳	- غم سروده های نیم نگاهی
۳۳۴	- غم سروده های سراسر عاشورایی
۳۳۵	ملک الشعرای بهار
۳۳۷	صادق سرمد
۳۳۹	جودی لنگرودی
۳۴۰	هادی رنجی
۳۴۱	قاسم رسا
۳۴۴	آیت ... کمپانی
۳۴۷	جلال الدّین همایی
۳۴۹	امیری فیروز کوهی

۳۵۲	صابر همدانی
۳۵۵	حکیم انهی قمشه ای
۳۵۸	خلاصه
۳۶۳	پی نوشت های جستار دوم
۴۰۳	جستار سوم: تجلی عاشورا در شعر شاعران غیر ایرانی
۴۰۶	شاعران عرب و عاشورا
۴۱۲	دوره ی اوّل: قرن اوّل تا پایان قرن سوم هجری، (عصر انتقادهای رثایی)
۴۱۴	یحیی بن حکم
۴۱۴	عبید الله بن حرّ جعفی
۴۱۵	عبدالله بن زبیر اسدی
۴۱۶	ابوالاسود الدوئلی
۴۱۶	عوف ازدی
۴۱۷	سلیمان بن قته
۴۱۷	سفیان بن مصعب عبدی کوفی
۴۱۸	کمیت بن زید اسدی
۴۱۸	جعفر بن عقیان طایی
۴۱۹	دیک الجن
۴۲۰	دعبل خزاعی
۴۲۶	دوره ی دوم: قرن چهارم تا پایان قرن ششم هجری، (عصر تحلیل های انتقادی)
۴۲۸	صنوبری
۴۳۰	سید رضی
۴۳۵	سید مرتضی

۴۳۷	مهیار دیلمی
۴۳۹	ابوالعلا معری
۴۴۱	دوره ی سوم : قرن هفتم تا پایان قرن نهم هجری، (عصرانتقادهای روایی)
۴۴۲	علاء الدین علی حسی
۴۴۴	ابن العرندس
۴۴۹	دوره ی چهارم : قرن دهم تا پایان قرن سیزدهم، (عصر مقتل های منظوم)
۴۵۱	محسن فرج
۴۵۲	السید احمد علی خان
۴۵۳	شیخ یوسف بحرانی
۴۵۴	شیخ بهایی
۴۵۵	علامة بحر العلوم
۴۵۶	دوره ی پنجم : قرن چهاردهم و پانزدهم، (عصر حماسه)
۴۶۰	مهدی الفلوجی
۴۶۱	شیخ محمد السماوی
۴۶۲	احمد شوقی
۴۶۳	عباس شبر
۴۶۳	نزار قبانی
۴۶۴	احمد مطر
۴۶۵	عاشورا و فارسی زیانان غیر ایرانی
۴۷۱	حسن دهلوی
۴۷۳	غنی کشمیری
۴۷۵	محسن فانی
۴۷۶	غالب دهلوی

۴۸۰	جوایای کشمیری
۴۸۴	اقبال لاهوری
۴۸۸	فضولی بغدادی
۴۹۲	پی نوشت های جستار سوم
۵۰۴	جستار چهارم : انقلاب اسلامی و عاشورا
۵۱۱	جریان های شعری
۵۱۱	۱- شعر سنت گرای مذهبی
۵۱۱	۲- شعر نوگرای روشنفکری
۵۱۱	۳- شعر روشنفکری مذهبی
۵۱۲	۴- شعر نوگرای مذهبی
۵۱۴	دوره ی اوّل : دوره ی انقلاب و شعر انقلاب
۵۱۵	- ویژگی های ساختاری
۵۲۰	- ویژگی های محتوایی
۵۲۴	- عاشورا و شعر انقلاب
۵۳۰	دوره ی دوم : دوره ی جنگ تحمیلی و «شعر مقاومت»
۵۳۶	- ویژگی های ساختاری
۵۴۰	- ویژگی های محتوایی
۵۴۴	- عاشورا و شعر مقاومت
۵۴۸	رویکرد انطباقی
۵۶۰	رویکرد اختصاصی
۵۶۱	دوره ی سوم : دوره ی پس از جنگ (شعر نوگرای ساختاری - محتوایی)
۵۷۰	- ویژگی های ساختاری

۵۸۱	- ویژگی های محتوایی
۵۸۵	- عاشورا و شعر نوگرای ساختاری محتوایی
۵۹۰	پی نوشت های جستار چهارم
۶۰۴	جستار پنجم: رسالت مداران قیام سرخ، پس از انقلاب ۵۷
۶۰۹	۱- محمد حسین شهریار، (کهن سرایی عاشورایی)
۶۱۲	۲- محمد علی مردانی، (غم سرایی متعهد)
۶۱۷	۳- حمید سبزواری، (شاعر انطباق های شگرف)
۶۲۲	۴- مشفق کاشانی، (غم سرایی فلک ستیز)
۶۲۶	۵- غلام رضا قدسی، (اندیشمندی منقبت سرا)
۶۲۹	۶- سیده کاشانی، (بانویی زینب سرا)
۶۳۲	۷- علی موسوی گرمارودی، (حماسه سرایی منتقد)
۶۳۷	۸- عباس براتی پور، (شاعری غربت سرا)
۶۴۳	۹- نصرالله مردانی، (توصیف گری حسینی)
۶۹۷	۱۰- علی معلم دامغانی، (غم سرایی حماسی)
۶۵۱	۱۱- حسین اسرافیلی، (غم سرایی تلمیحی)
۶۵۶	۱۲- قادر طهماسبی، (تصویر گری عاشورایی)
۶۵۹	۱۳- فاطمه ی راکعی، (غم سرایی هم زمانی)
۶۶۳	۱۴- سید حسن حسینی، (راز رشید شعر عاشورایی)
۶۷۱	۱۵- احمد عزیززی، (ترکیب سازی بی بدیل)
۶۷۶	۱۶- قیصر امین پور، (شیفته ای نینوایی)
۶۸۰	۱۷- یوسف علی میر شکاک، (غم سراسر پرصلابت)
۶۸۴	۱۸- سهیل محمودی، (صمیمیتی شگرف)

- ۶۸۸ ۱۹- علیرضا قزوه، (متفکری تحلیل گر)
- ۶۹۲ ۲۰- عبدالجبار کاکایی، (جمال گرای عاشورایی)
- ۶۹۷ پی نوشت های جستار پنجم

جستار ششم: نقد، تحلیل و بررسی شعر عاشورایی در سه دوره ی پس از انقلاب

- ۷۱۷ اسلامی
- ۷۱۹ انواع شعر عاشورایی پس از انقلاب
- ۷۱۹ ۱- نام سروده های عاشورایی
- ۷۲۳ ۲- غم سروده های نیم نگاهی
- ۷۲۷ ۳- غم سروده های سراسر عاشورایی
- ۷۲۸ مکاتب عاشورایی پس از انقلاب
- ۷۲۹ مکتب بکاء (سوک رثایی)
- ۷۳۴ مکتب افتخار (سوک حماسی)
- ۷۳۸ مکتب انقلاب (سوک انتقادی)
- ۷۴۳ مکتب برداشت های عرفانی (سوک عرفانی)
- ۷۴۸ مکتب اندیشه (سوک متفکرانه)
- ۷۵۴ ویژگی های شعر عاشورایی پس از انقلاب
- ۷۵۴ الف: ویژگی های محتوایی غم سروده های عاشورایی پس از انقلاب
- ۷۵۵ ۱- تغییر در نگرش های عاشورایی
- ۷۵۶ ۲- عناصر عاشورایی و تجلی آن در شعر این ادوار
- ۷۵۶ - گل سرخ محمدی (امام حسین (ع))
- ۷۶۱ - راز رشید کربلا (عباس (ع))
- ۷۶۷ - قامت سبز فریاد (زینب (س))